

วัฒนธรรมการสืบทอดวงดนตรีไทยตำบลเทพราชเพื่อพัฒนาสู่ความยั่งยืนด้านวัฒนธรรมประจำชาติ
 The Culture of Thai Music Ensemble inheritance in
 Tambon Theppharat to Develop National Culture Sustainability

ธีระวุฒิ กลิ่นดั่ง*, จิระศักดิ์ จิตตบุตร์*

ชูเกียรติ วงษ์อง**, ลิขิต จินดาววัฒน์** และวิเชียร อ่อนละมุล**

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์สาขาวิชานาฏดุริยางคศิลป์ไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนรินทร์

**อาจารย์ประจำสาขาวิชานาฏดุริยางคศิลป์ไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนรินทร์

Abstract

The objective of this research was to study the conditions and roles and perpetuation process of the Thai traditional orchestra in Chachoengsao Province. The study was conducted through investigating data appearing in books and academic documents. Also, this research was studied through data collecting from the field study of ethnomusicology. The heads of the Thai traditional orchestra and many related people in Chachoengsao Province were surveyed, observed, and interviewed. This research was conducted during 2558 – 2560 (B.E), it revealed that

1. For the general conditions of the Thai traditional orchestra in Chachoengsao Province, there were 13 troupes of Thai traditional orchestra. There were 68 musicians altogether: 62 were male; 6 were female. Most of them were 61-80 years old. Most of the Thai traditional orchestra had been passed on their own ancestors; and most of musicians were in the same kinship. Thus, it was found Thai traditional orchestra that many musicians worked for many troupes. Concerning some new troupes of Thai traditional orchestra, their troupes were found for 20-40 years ago. Interestingly, the role of Thai traditional orchestra had been considerably changed from the past. Its role was limited for performance in funeral ceremonies, not for all important ceremonies as it was in the past.

2. For the perpetuation process of Thai traditional orchestra, it was found that the head of troupes were perpetuated from ancestors. Most of musicians led their life by giving a musical performance. To accept a new pupil, it was conducted as it had been done in the past, namely the pupil's parents would ask the master to teach and take care their children at the master's house. The traditional songs for teaching were PleangSathukarn, PleangHomrongchao, and PleangHomrongyen. The places for teaching could be both master's house and school. The musical instruments for Thai traditional orchestra were the important teaching instruments of musical demonstration. Also, some masters updated their teaching style by changing some songs for their pupils' easier understanding and learning.

Keywords : culture , inheriting , Traditional Thai Music

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาสภาพบทบาท และกระบวนการสืบทอดวงปีพาทย์ในตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ เอกสารทางวิชาการและการรวบรวมข้อมูลภาคสนามทางมานุษยดนตรีวิทยา คือ การสำรวจ สังเกต และการสัมภาษณ์หัวหน้าคณะปีพาทย์ และผู้เกี่ยวข้องใน จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยทำการศึกษาระหว่าง พ.ศ. 2558 - 2560 ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพทั่วไปของวงปีพาทย์ในตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรา มีคณะปีพาทย์ทั้งหมด 2 คณะ มีนักดนตรีทั้งหมด 14 คน เป็นชาย 13 คน เป็นหญิง 1คน คณะปีพาทย์ส่วนใหญ่เป็นคณะที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ นักดนตรีส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน จึงพบว่านักดนตรีหลายคนเป็นสมาชิกในวงปีพาทย์หลายวงหมุนเวียนกัน ส่วนคณะปีพาทย์ที่ก่อตั้งขึ้นมาใหม่ อยู่ในระยะเวลาประมาณ 20-40 ปี บทบาทของปีพาทย์จากเดิมที่เคยประกอบพิธีกรรมต่างๆ รวมถึงประกอบการแสดงต่างๆ ปัจจุบันพบว่าปีพาทย์มีบทบาทน้อยลง ส่วนใหญ่เป็นการบรรเลงประกอบพิธีฌาปนกิจศพ

2. กระบวนการสืบทอดพบว่า สภาพการสืบทอดของหัวหน้าคณะปีพาทย์ส่วนใหญ่มาจากบรรพบุรุษ และยังพบว่า นักดนตรีส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างบรรเลงปีพาทย์เป็นอาชีพหลัก กระบวนการในการรับศิษย์ยังคงเหมือนในอดีตคือ ผู้ปกครองนำบุตรหลานมาฝากเรียนปีพาทย์ที่บ้านครู เพลงที่ใช้ในการเรียนการสอนยังเป็นเพลงสาธุการ เพลงโหมโรงเช้า โหมโรงเย็น สถานที่ที่ใช้ในการเรียนการสอนนอกจากจะใช้บ้านครูเป็นสถานที่ใช้ต่อเพลงแล้วยังมีโรงเรียนเป็นสถานที่ในการเรียนการสอนด้วย สื่อการสอนใช้เครื่องดนตรีเป็นเครื่องมือสาธิต ครูบางสำนักเปลี่ยนเพลงที่ใช้ในการเรียนเพื่อให้ทันต่อสภาพปัจจุบันของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปคือ ครูมักต่อเพลงมอญไว้ก่อนที่จะต่อเพลงสาธุการ เพื่อที่ศิษย์สามารถออกบรรเลงตามงานได้ โดยวิธีการสอนจะเน้นการสาธิตโดยเครื่องดนตรีเป็นหลัก

คำสำคัญ: วัฒนธรรม, การสืบทอด, ดนตรีไทย

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

ตำบลเทพราช ตั้งอยู่ในจังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน เป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่ตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกของประเทศไทย มีความสำคัญมาตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากจังหวัดฉะเชิงเทราเคยเป็นพื้นที่ที่มีการกวาดต้อนผู้คนอพยพที่เกิดจากสงครามในภูมิภาคนี้ตั้งแต่โบราณจะมีจำนวนประชากรเบาบางกว่าภูมิภาคอื่นๆ แต่พอเกิดสงครามขึ้นก็มีความต้องการกำลังจากผู้คนพลเมืองเข้าไปเป็นกำลังให้กับกองทัพหรือใช้เป็นกำลังทางการสร้างบ้านเมือง ดังนั้นสงครามจึงส่งผลให้จังหวัดฉะเชิงเทราเป็นดินแดนหนึ่งที่มีวัฒนธรรมหลากหลายโดยจังหวัดฉะเชิงเทราเป็นจังหวัดที่มีกลุ่มคนหลายกลุ่มวัฒนธรรม ได้แก่วัฒนธรรม จีน, อินเดีย, ลาว, เขมร, มอญ ปะปนอยู่ในจังหวัดฉะเชิงเทราอยู่จำนวนมาก ผู้คนที่อพยพมาจากการกวาดต้อนดังกล่าวเดินทางมาจากพื้นที่ต่างๆเพื่อเข้ามาตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ แต่ก็ยังรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่ออันเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนไว้อย่างงดงามในเวลาเดียวกันก็รับวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Little Tradition) อันเป็นวัฒนธรรมของสังคมเกษตรกรรมนอกจากนั้นยังได้รับ

วัฒนธรรมหลวง (Great Tradition) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของเมืองหลวงเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง แต่สิ่งที่สำคัญที่เป็นสิ่งหล่อหลอมของชาวฉะเชิงเทราที่สำคัญคือ พระพุทธศาสนา ซึ่งมีพระคู่บ้านคู่เมืองที่สำคัญคือ หลวงพ่อโสธร

ในส่วนของวัฒนธรรมดนตรีไทยนั้นตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทราได้นำดนตรีไทยเข้ามามีบทบาทต่อการดำรงชีวิตอยู่ไม่น้อยเนื่องจากชาวตำบลเทพราช มีความผูกพันอย่างลึกซึ้งกับพระพุทธศาสนาเหมือนกับตำบลอื่นๆ ในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากคำขวัญของจังหวัดที่กล่าวว่า “แม่น้ำบางปะกงแหล่งชีวิต พระศักดิ์สิทธิ์หลวงพ่อโสธร พระยาศรีสุนทรปราชญ์ภาษาไทย อ่างฤๅไนป่าสมบูรณ์” ซึ่งบทบาทของวัดในปัจจุบันนี้หรือในอดีตก็ไม่แตกต่างกันมากนัก เพราะวัดยังเป็นศูนย์กลางและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนตั้งแต่เกิดจนตาย ดังเช่นองค์หลวงพ่อพระพุทธรูป เป็นพระคู่บ้านคู่เมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาขั้นตอน ความเชื่อ ในการสืบทอดดนตรีของนักดนตรีและวงดนตรีไทยในตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรา

2. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา รวบรวมรายชื่อ และรูปภาพของศิลปินดนตรีไทยในตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อนำมาทำเป็นนามานุกรมดนตรีไทย

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นที่จะศึกษาเรื่องราวการสืบทอดดนตรีไทยในตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรา สำหรับพื้นที่ที่จะดำเนินการวิจัยนั้นกำหนดเป็น 1 ตำบลหลักคือ ตำบลเทพราช เนื่องจากมีวงดนตรีไทยที่มีประวัติ และผลงานมาอย่างยาวนาน

2. ขอบเขตกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

กลุ่มบุคคล ได้แก่ นักดนตรีไทย ผู้มีความรู้ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีไทย ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ดูแลวงดนตรีไทยในพื้นที่ต่างๆ ของตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรา อาทิ หัวหน้าวงดนตรีไทย ครูและนักเรียนในสถานศึกษาทั้งในและนอกระบบ

กลุ่มองค์กร ได้แก่ องค์กรชุมชน หน่วยงานราชการในพื้นที่ สถาบันการศึกษา

3. ขอบเขตเนื้อหา

- ประวัติและความเป็นมาของวงดนตรีไทยในตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรา

- ลักษณะและรูปแบบการบรรเลง
- โอกาสและกิจกรรมที่มีการบรรเลงดนตรีไทย
- ระบบความเชื่อ รายละเอียดพิธีกรรมด้านความคิดเห็นในการถ่ายทอดดนตรีไทยของครูให้กับลูกศิษย์
- จัดทำนามานุกรมดนตรีไทย ตำบลเทพราช

1. ศึกษาข้อมูลชุมชนจากเอกสารต่างๆ ข้อมูลเชิงสถิติ หนังสือ รายงาน วิทยานิพนธ์ แผนที่ เอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ประวัติบุคคล พิธีกรรมและความเชื่อและการบรรเลงดนตรีไทยในพื้นที่ศึกษา เป็นต้น

2. ศึกษาข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมา การสืบทอดการบรรเลงดนตรี การใช้ดนตรีไทยในโอกาสต่างๆ ระบบความเชื่อ พิธีกรรม สภาพความเป็นอยู่ของนักดนตรี สภาพการอนุรักษ์และการส่งเสริม ปัญหาในการประกอบอาชีพเป็นนักดนตรีในพื้นที่ศึกษา โดยสัมภาษณ์หัวหน้าวงดนตรีไทยและผู้ที่เกี่ยวข้องการบรรเลงดนตรีไทยในตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรา

3. ศึกษาจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยการสังเกตพฤติกรรมของคนและกลุ่มคนที่ตอบสนองต่อประเด็นศึกษาและนอกเหนือจากนั้นเป็นการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลไปในตัว อาทิ สังเกตการบรรเลงดนตรีจากวงประเภทต่างๆ โอกาส กิจกรรมหรือพิธีกรรมที่ใช้การบรรเลงดนตรีประกอบ กระบวนการหรือขั้นตอนเกี่ยวกับความเชื่อ สภาพความเป็นอยู่ของนักดนตรี โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

4. บันทึกภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวในประเพณีหรือพิธีกรรม หรือ การเปลี่ยนแปลงต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

5. จัดสนทนากลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Focus group discussion) ในประเด็นประวัติความเป็นมา พิธีกรรมในการสืบทอดสถานการณ์ดนตรีไทยในพื้นที่ศึกษา การเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ตลอดจนแนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์ โดยผู้ร่วมสนทนาประกอบด้วย หัวหน้าวงนักดนตรีจากวงประเภทต่าง ๆ ครูอาจารย์ที่สอนดนตรีผู้นำในพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับดนตรีไทย

6. เรียบเรียงข้อมูลในรูปแบบรายงานวิจัย

แนวคิดและทฤษฎีกับการวิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา การวิเคราะห์ข้อมูลจึงนำแนวคิดและทฤษฎีทางมานุษยวิทยามาดนตรีเป็นกรอบการวิเคราะห์ ซึ่งประกอบไปด้วย 3 ทฤษฎีหลัก คือ ทฤษฎีกลุ่มโครงสร้างหน้าที่ ทฤษฎีมานุษยวิทยาสัญลักษณ์ และมานุษยวิทยาดนตรี โดยจะเน้นการวิเคราะห์ไปในเนื้อหา (Content Analysis) ด้วยการข้อมูลด้านบริบทชุมชน เช่น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ลักษณะทางกายภาพ สภาพแวดล้อมทั่วไปทั้งด้านสังคมและวัฒนธรรม สภาพความเป็นอยู่ การรับงาน การถ่ายทอดองค์ความรู้ ประวัติศาสตร์ทั้งในส่วนของเอกสารและการรับรู้ของผู้คนในวงดนตรี เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างนักดนตรี ตลอดจนองค์ประกอบในรายละเอียดของแต่ละขั้นตอนพิธีกรรมในการสืบทอดดนตรีไทยในรอบปี เกี่ยวกับการดนตรีไทยในตำบลเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

นอกจากนี้ในส่วนของ การถ่ายทอดการบรรเลงเครื่องดนตรีไทยยังใช้แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม การขัดเกลาทางสังคม วิถีวิทยาการศึกษาประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาดนตรีไทย ตลอดจนแนวคิดการจัดทำระบบนามานุกรม

ผลการวิจัย

ดนตรีไทยในตำบลเทพราช ยังคงประกอบอาชีพรับจ้างบรรเลงอยู่ให้เห็นตามงานต่างๆ เช่นงานบวช งานแต่ง งานศพ เป็นต้น แม้ว่าในปัจจุบันสังคมไทยมีสภาวะการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องเพราะปัจจุบันสังคมมีความเจริญก้าวหน้าไปมากทำให้วิถีชีวิต ความเชื่อ ค่านิยมต่างๆ เปลี่ยนแปลงไป ขั้นตอนพิธีกรรม ความเชื่อทางดนตรีไทยและการสืบทอดดนตรีไทยของตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรานั้น มีการสืบทอดสู่เยาวชนอย่างต่อเนื่องแต่มีเยาวชนจำนวนไม่มากนักที่ให้ความสนใจในการเรียนดนตรีไทย แต่ถึงแม้ว่าจะมีจำนวนน้อยก็ตามการสืบทอดดนตรีไทยโดยเฉพาะวงปี่พาทย์ก็ยังคงมีอยู่ให้เห็นได้ในปัจจุบัน ซึ่งทำให้ดนตรีไทยที่เป็นมรดกของคนไทยยังคงอยู่ในสังคมไทยของชาวบ้านตำบลเทพราช จากการศึกษาสามารถสรุปตามหัวข้อต่างๆดังนี้

1. จำนวนคณะดนตรีไทยและจำนวนนักดนตรีในตำบลเทพราช

วงดนตรีไทยในตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรา มีจำนวน 2 คณะ มีนักดนตรีทั้งหมดจำนวน 14 คน นักดนตรีส่วนใหญ่เป็นชาย 13 คน หญิง 1 คน นักดนตรีที่มีอายุระหว่าง 41-50 ปีมีจำนวนมากที่สุด และนักดนตรีที่มีการสืบทอดปี่พาทย์สู่เยาวชนที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปีมีการสืบทอดน้อยลง โดยนักดนตรีที่มาบรรเลงในงานต่างๆ นั้นจะมีลักษณะการใช้นักดนตรีหมุนเวียนกันกับวงอื่นๆ โดยจะไม่มีนักดนตรีประจำวง นอกจากนี้ยังมีการว่าจ้างนักดนตรีจากวงอื่นๆมารวมบรรเลงเพื่อให้งานประสบความสำเร็จ

โดยวงดนตรีไทยที่พบในปัจจุบันคือ “วงปี่พาทย์” จุดประสงค์หลักในการสืบทอดปี่พาทย์ก็เพื่อประกอบอาชีพหรือใช้เป็นอาชีพเสริม คณะปี่พาทย์ส่วนใหญ่เป็นคณะปี่พาทย์ที่สร้างขึ้นมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ มีการถ่ายทอดสู่เยาวชนมีจำนวนน้อยลง จำนวนของนักดนตรีจึงมีไม่มากนัก นักดนตรีหลายคนเป็นสมาชิกในคณะปี่พาทย์หลายคณะด้วยกัน ซึ่งนักดนตรีทุกคนต่างถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน

ภาพที่ 2 ภาพป้ายประชาสัมพันธ์การรับงานของวงดนตรีไทย ตำบลเทพราช
ที่มา : ธีระวุฒิ กลิ่นดั่ง

2. บทบาทของวงดนตรีไทยในตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรา

วงดนตรีไทยในตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรา มีบทบาทต่อสังคม 2 ลักษณะ คือ

บทบาทที่ 1 วงปี่พาทย์ที่มีบทบาทในฐานะดนตรีประกอบพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งพบว่าพิธีกรรมที่วงปี่พาทย์ยังมีบทบาทอยู่คือ พิธีฌาปนกิจศพ โดยปัจจุบันนิยมใช้วงปี่พาทย์มอญประกอบงานศพเท่านั้น เนื่องจากวงปี่พาทย์มอญเป็นวงที่มีความสวยงามของเครื่องดนตรี ให้ทำนองเพลงที่เศร้าเนื่องจากมีปี่มอญอยู่ในวง โดยปี่มอญนี้สามารถ

สื่ออารมณ์โศกเศร้าได้เป็นอย่างดี ส่วนพิธีกรรมอื่นๆ เช่น พิธีอุปสมบทพิธีเทศน์มหาชาติ พิธีไหว้ครู พิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ พิธีทรงเจ้าเข้าผี จะนิยมใช้วงปี่พาทย์ไม้แข็ง อาจเป็นวงปี่พาทย์ไม้แข็งเครื่องห้า วงปี่พาทย์ไม้แข็งเครื่องคู่ วงปี่พาทย์ไม้แข็งเครื่องใหญ่ ขึ้นอยู่กับทางคณะเจ้าภาพต้องการ

บทบาทที่ 2 วงปี่พาทย์ที่มีบทบาทในฐานะดนตรีประกอบการแสดงพบว่า การแสดงที่วงปี่พาทย์ยังมีบทบาทอยู่เช่น ลิเก ละครรำหรือละครแก้ว มอญรำ แต่ก็มีจำนวนน้อย

ภาพที่ 3 ภาพวงดนตรีไทยของวงพ่อช้วนศิลป์ บรรเลงในพิธีกรรมงานศพ
ที่มา : อีระวุฒิ กลิ่นดั่ง

3. ลักษณะการสืบทอดดนตรีไทยของหัวหน้าวงปี่พาทย์

การสืบทอดวงปี่พาทย์ในตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรา มี 2 ลักษณะคือ การสืบทอดปี่พาทย์จากครอบครัวที่มีบรรพบุรุษเป็นนักดนตรีปี่พาทย์จำนวน 1 วง คือ คณะพ่อช้วนศิลป์ โดยคณะพ่อช้วนศิลป์ จะถ่ายทอดจากพ่อไปสู่ลูก ซึ่งในปัจจุบันนักดนตรีในวงจะเป็นลูกหลานเกือบทั้งหมด โดยลูกของพ่อช้วน สุขผึ้ง ประกอบอาชีพรับราชการครูทุกคน แต่ทั้งหมดก็ได้ฝึกหัดและเล่นดนตรีไทยมาตั้งแต่เด็ก และการสืบทอดอีกลักษณะหนึ่งคือการสืบทอดปี่พาทย์ที่เกิดจากการเรียนรู้จากครูดนตรี ซึ่งเป็นวงปี่พาทย์ที่ก่อตั้งขึ้นมาในช่วงระยะเวลา 10-20 ปี จำนวน 1 วง คือ วงเป็ยก เจริญศิลป์ ที่เรียนมาจากสำนักดนตรีไทยและนำความรู้ที่ได้มาถ่ายทอดให้กับลูกวง

4. พิธีกรรม ความเชื่อที่ใช้ในกระบวนการเรียนการสอนดนตรีไทย ของตำบลเทพราช

กระบวนการถ่ายทอดวิชาความรู้ของปี่พาทย์ในตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรา จากการศึกษาทั้ง 2 วง คือวงพ่อช้วนศิลป์ และวงเป็ยก เจริญศิลป์ พบว่า ทั้ง 2 วง ยังคงใช้การเรียนการสอนแบบดั้งเดิมแบบโบราณและบางคณะใช้การเรียนการสอนแบบใหม่ การรับศิษย์ยังคงใช้วันพฤหัสบดีในการรับศิษย์เข้าเรียน ในการรับศิษย์นี้ครูปี่พาทย์จะคัดเลือกเองแต่บางท่านก็ให้ผู้ปกครองมาฝาก และมีเด็กที่มาขอเรียนเองด้วยใจรักก็มี กำนัลที่ใช้ก็ยังคงรูปแบบที่คล้ายคลึงกันคือ ดอกไม้ ธูป เทียน ชัน ผ้าขาว เงิน 12 บาท สอดคล้องกับ ฌรณคัมภีร์ ปิฎกกรัณฑ์, (2540) กล่าวว่าการจับมือตีเรียนดนตรีไทยจะใช้เพลงสาธุการแบบโบราณและตีทั้งหมด 3 รอบ ด้วยทำนองขึ้นต้นเพลงสาธุการและก่อนการบรรเลงทุกครั้งก็จะมีพิธีไหว้ครู โดยใช้ของไหว้คือ เหล้า 1 ขวด ดอกไม้ 1 กำ ธูป 3 ดอกเทียน 1 เล่ม และเงิน 12 บาท

ภาพที่ 4 ภาพนายช้วน สุขผึ้ง หัวหน้าวงพ่อช้วนศิลป์ไหว้ครูก่อนการบรรเลง
ที่มา : อีระวุฒิ กลิ่นดั่ง

ทำนองเพลงสาธุการ ทางซ็องวงใหญ่

-	-	-	-	ล	-	-	-	ท	-	-	-	-		
ม	-	พ	-	พ	-	ท	-	-	-	ท	-	ล	-	ม
-	-	-	-	-	ล	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ท	-	ด	-	พ	-	ท	-	ท	-	-	-	-	-	ท

นอกจากนี้วงปี่พาทย์ในตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรา มักประกอบพิธีกรรมไหว้ครูตามแบบพื้นบ้านแต่เดิมคือ ไม้ใช้วงปี่พาทย์บรรเลงเพลงหน้าพาทย์ เช่น วงของพ่อช้วนศิลป์ได้เชิญครูดนตรีไทยอาวุโสที่รู้จักกันดีมาเป็นประธานในพิธี โดยมีการกล่าวคำบูชาครู ถวายเครื่องสังเวย และบางปีก็ทำพิธีเองบ้างโดยที่ไม่มีพิธีต้องอะไรมาก เนื่องจากบางปีเวลาว่างของนักดนตรีและรายได้ไม่ค่อยดีก็จะทำแบบเรียบง่าย ดังนั้นการจัดพิธีไหว้ครูของคณะปี่พาทย์ในตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรานั้น คณะปี่พาทย์ส่วนใหญ่จะจัดในโอกาสที่สะดวกหรือพร้อมทั้งกำลังคนและกำลังทรัพย์ และมีบางคณะที่จัดพิธีเป็นประจำทุกปี โดยวัตถุประสงค์ของการจัดพิธีไหว้ครูก็เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความเคารพบูชาครูที่ได้สั่งสอนวิชาทางด้านดนตรีไทยมา และยังเป็นกรรวมตัวกันของบรรดาศิลปินที่จะมาทำพิธีขอขมาและขอพรจากครู โดยจะจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี

ภาพที่ 5 ภาพการจัดพิธีไหว้ครูของวงพ่อช้วนศิลป์
ที่มา : ชีระวุฒิ กลิ่นดั่ง

5. สถานที่จัดการเรียนการสอนดนตรีไทย ของตำบลเทพราช

สถานที่ใช้ในการเรียนการสอนดนตรีไทยของวงดนตรีไทยในตำบลเทพราช ยังคงใช้บ้านครูเป็นหลัก โดยวงของพ่อช้วนศิลป์จะสอนและใช้โรงเรียนเป็นสถานที่ที่ใช้ในการเรียนการสอนก็มี สื่อและอุปกรณ์ยังคงใช้เครื่องดนตรีเป็นอุปกรณ์สำคัญ มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ประกอบการเรียนการสอนเช่น เทปบันทึกเสียง โทรศัพท์มือถือการถ่ายทอดวิชาความรู้มีทั้งต่อจากครูโดยตรง และต่อจากศิษย์รุ่นพี่จากการศึกษาสถานที่จัดการเรียนการสอนพบว่า

(1) การจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยของบ้านดนตรีที่แยกเรือนเครื่องดนตรีไทยเป็นสัดส่วน

วงปี่พาทย์ในตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรา มีวงปี่พาทย์ที่มีเรือนเครื่องดนตรีแยกเป็นสัดส่วน คือ วงพ่อช้วนศิลป์ ซึ่งมีนายช้วน สุขผึ้ง เป็นหัวหน้าคณะ ได้มีการแบ่งสัดส่วนของเครื่องดนตรีซึ่งมีผลต่อการเรียนการสอนดนตรีโดยตรง ทำให้ผู้เรียนไม่เบี่ยงเบนความสนใจจากการสอนจากผู้สอน มีสมาธิดีกว่ากลุ่มที่ต้องเรียนในบ้านที่ไม่แยกเรือนเครื่องดนตรีกับครอบครัว เพราะสภาพแวดล้อมรอบตัวผู้เรียนนั้นมีดนตรีเป็นหลัก ไม่มีสิ่งอื่นใดมาทำลายสมาธิของผู้เรียน ซึ่งการที่แบ่งเรือนใช้ซ้อมและต่อเพลงออกมานั้น สะดวกในการอยู่อาศัยของคนในครอบครัว และลูกศิษย์ เนื่องจากการต่อเพลงและซ้อมนั้น การซ้อมจะเริ่มในวันหยุดเสาร์และอาทิตย์ จึงทำให้ไม่ไปรบกวนคนที่อยู่ในครอบครัว

(2) บ้านที่ไม่แยกเรือนเครื่องดนตรี

มีวงปี่พาทย์ จำนวน 1 วง คือวงเปี้ยกเจริญศิลป์ ยังใช้บ้านพักอาศัยเป็นสถานที่ไว้ใช้ซ้อมเพลงต่อเพลง บ้านเรือนหลังเล็กที่มีเนื้อที่แคบจึงมักมีปัญหาเพราะเครื่องดนตรีไทยมีขนาดใหญ่ มีเสียงดังก็ก้องและไม่สามารถจัดเก็บให้เป็นระเบียบเรียบร้อยได้เหมือนอย่างเครื่องดนตรีสากล เวลาที่มีการเรียนการสอนมักปฏิบัติกันตามสภาพที่มีอยู่ ซึ่งมักทำให้มีปัญหามากมาย เช่น คนในครอบครัวของครูดนตรีไม่สามารถทำกิจกรรมอื่นได้ในบางโอกาสเพราะขณะซ้อมเพลงหรือต่อเพลงมีเสียงดังรบกวนผู้อื่น

6. สถานที่จัดการเรียนการสอนในบ้านศิษย์

เนื่องจากปัจจุบันนี้ สภาพสังคมแปรเปลี่ยนไป วัฒนธรรมตะวันตกได้เข้ามามีบทบาทอย่างมาก ทำให้วัฒนธรรมดนตรีไทยมีบทบาทน้อยลง ความนิยมในดนตรีไทยมีไม่มากนัก ครูปี่พาทย์จึงต้องเดินทางไปสอนศิษย์ถึงบ้าน นอกจากนี้การต่อเพลงนอกบ้านเป็นความเชื่อถือที่บรรดาศิษย์ไทยยังยึดถือปฏิบัติกันสืบมา เพราะเชื่อว่าเพลงไทยหลายเพลงห้ามไม่ให้ต่อในบ้าน เช่น เพลงนางหงส์ เพลงประจำวัด ครูดนตรีไทยมักต่อให้ลูกศิษย์ตามสถานที่สาธารณะต่างๆ เช่น วัด ศาลาพักร้อนในหมู่บ้าน บริเวณหน้าบ้าน เป็นต้น ซึ่งสถานที่เหล่านี้ไม่เป็นการรบกวนใคร เพราะเพลงประเภทนี้เป็นเพลงที่จัดว่าเป็นเพลงชั้นสูง การต่อเพลงจึงต้องมีความพิถีพิถันในการปฏิบัติมาก

7. ขั้นตอนการเรียนรู้เพลงต่างๆ ของดนตรีไทย ตำบลเทพราช

จากการวิจัยพบว่า ขั้นตอนการเรียนรู้เพลงต่างๆ ของดนตรีไทยในตำบลเทพราชยังคงมีรูปแบบการเรียนรู้เพลงตามแบบโบราณคือ เริ่มต้นด้วยการเรียนเพลงชุดโหมโรงเช้า และโหมโรงเย็น จากนั้นจึงต่อเพลงเบ็ดเตล็ดและเพลงที่ต้องใช้ในประกอบอาชีพ เช่น เพลงประจำวัด ประจำบ้าน และเพลงมอญต่างๆ โดยเพลงที่ต้องเรียนตามขั้นตอนมีดังนี้

ขั้นที่ 1 เพลงโหมโรงเช้า ประกอบด้วย

เพลงที่ 1 เพลงสาธุการ

เพลงที่ 2 เพลงเหาะ

เพลงที่ 3 เพลงรั้วลาเดียว

เพลงที่ 4 เพลงกลม

เพลงที่ 5 เพลงชานาญ

ขั้นที่ 2 เพลงโหมโรงเย็น ประกอบด้วยเพลง ดังนี้

เพลงที่ 1 เพลงสาธุการ

เพลงที่ 2 เพลงตระโหมโรง

เพลงที่ 3 เพลงรั้วสามลา

เพลงที่ 4 เพลงเข้ามา

เพลงที่ 5 เพลงปฐม

เพลงที่ 6 เพลงลา

เพลงที่ 7 เพลงเสมอ

เพลงที่ 8 เพลงรั้วลาเดียว

เพลงที่ 9 เพลงเชิด

เพลงที่ 10 เพลงกลม

เพลงที่ 11 เพลงชานาญ

เพลงที่ 12 เพลงกราวโน

เพลงที่ 13 เพลงต้นซุบ

เพลงที่ 14 เพลงลา

จากนั้นเมื่อนักดนตรีไทย ของตำบลเทพราช เรียนเพลงตามขั้นตอนต่างๆ ตามขั้นตอนแล้ว จึงจะต่อเพลงที่ใช้บรรเลงในงานตามโอกาสต่างๆ ที่คล้ายกัน โดยยึดตามแบบแผนโบราณ ดังนี้

งานศพ จะต่อเพลงประจำวัด ประจำบ้าน มอญยกศพ เพลงเชิญผี และเพลงมอญที่มีอัตราจังหวะ 2 ชั้น ตามที่ครูจะเห็นสมควร

งานบวช จะต่อเพลงที่มีความหมายเกี่ยวกับเรื่องทำขวัญ เช่น เพลงนางนาค เพลงมหาฤกษ์ เพลงมหาชัย เพลงเรื่องทำขวัญ เพลงเรื่องต่างๆ ตามที่ครูจะเห็นสมควร

งานแต่ง จะต่อเพลงดับวิวาทพระสมุทร หรือ เพลงบังใบ กลุ่มเพลง 2 ชั้นต่างๆ ตามที่ครูจะเห็นสมควร

อภิปรายผล

จากการศึกษาวัฒนธรรมการสืบทอดดนตรีไทยของตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า วงปี่พาทย์มีบทบาทสำคัญต่อสังคมของคนในตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรา ในเรื่องการบรรเลงประกอบพิธีกรรม และการบรรเลงประกอบการแสดง นอกจากนี้คณะปี่พาทย์บางคณะยังคงสืบทอดการบรรเลงปี่พาทย์ โดยการถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนรุ่นหลังโดยใช้บ้านของตนเป็นสถานที่ใช้ในการเรียนการสอน โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใดๆ ส่งเสริมให้เยาวชนใช้ความรู้ด้านปี่พาทย์เป็นรายได้พิเศษในยามว่าง เพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายให้กับผู้ปกครอง มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในเรื่องของนักดนตรีด้วยกัน จะเห็นได้จากนักดนตรีบางคนบรรเลงอยู่ในวงปี่พาทย์หลายวงด้วยกัน ทำให้การเข้าร่วมกิจกรรมเกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ลดปัญหาความขัดแย้งและมีการเกื้อหนุนจุนเจือกัน ทำให้วงปี่พาทย์ในตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรา มีการสืบทอดอย่างต่อเนื่องสืบต่อไปในอนาคต

นอกจากนี้วงปี่พาทย์บางคณะในตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรา ปรับรูปแบบการบรรเลงในวงของตนให้เข้ากับยุคสมัยมีการใช้เพลงลูกทุ่งเข้ามาบรรเลงในวงปี่พาทย์ตามคำขอของเจ้าภาพหรือผู้ว่าจ้าง จึงทำให้คณะปี่พาทย์ของตนรับงานได้อย่างสม่ำเสมอ ตลอดจนความมีใจรักในอาชีพของตนและมีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ของตนเอง ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้วงปี่พาทย์ในตำบลเทพราช จังหวัดฉะเชิงเทรา อยู่ในสังคมด้วยความเข้มแข็งต่อไปในสภาพปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

ตำบลเทพราช ควรมีการจัดตั้งชมรมดนตรีไทยและฐานข้อมูลทางด้านดนตรีไทยไว้ในหน่วยงานราชการ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล หรือโรงเรียนเพื่อให้เยาวชนรุ่นต่อไป ได้มีศูนย์กลางการเรียนรู้ดนตรีไทยในอนาคต เพื่อที่จะได้ลดปัญหาขาดแคลนนักดนตรีไทย ส่วนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการสนับสนุนวัฒนธรรมแขนงนี้ไว้ ควรหาวิธีนโยบายส่งเสริมให้เยาวชนหรือผู้ที่สนใจทุกเพศ ทุกวัย ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ดนตรีไทยเอาไว้อย่างจริงจังเพื่อให้เกิดการสืบทอดที่มั่นคงถาวร นอกจากนี้

ประวัติและข้อมูลของนักดนตรีไทยควรมีการบันทึกไว้ในฐานข้อมูลทางด้านศิลปวัฒนธรรมของตำบล และจังหวัด เพราะถ้าไม่รวบรวมข้อมูลของบุคคลเหล่านี้ไว้จะทำให้คลังความรู้ด้านภูมิปัญญาทางด้านดนตรีไทยจะสูญหายไป

เอกสารอ้างอิง

- ชวน สุขผึ้ง. 5 มกราคม, 2560. **หัวหน้าคณะพ่อชวนศิลป์.**
สัมภาษณ์ ครั้งที่ 1
- ชวน สุขผึ้ง. 9 เมษายน 2560. **หัวหน้าคณะพ่อชวนศิลป์.**
สัมภาษณ์ ครั้งที่ 2
- ณรงค์ชัย ปิฎกัรัชต์. (2540). **พิธีไหว้ครูดนตรีไทยครั้งที่ 3.**
กรุงเทพฯ. เรือนแก้วการพิมพ์
- สมชาย แยกแถม. 15 มีนาคม 2559. **หัวหน้าวงเป็ยก**
เจริญศิลป์. สัมภาษณ์ ครั้งที่ 1
- สมชาย แยกแถม. 2 มีนาคม 2560. **หัวหน้าคณะเป็ยก**
เจริญศิลป์. สัมภาษณ์ ครั้งที่ 2
- สมชาย แยกแถม. 6 พฤษภาคม 2560. **หัวหน้าคณะเป็ยก**
เจริญศิลป์. สัมภาษณ์ ครั้งที่ 3
- Merriam Alan. (1964). Study of Ethnomusicology,
Toward a Theory for Ethnomusicology.
The Anthropology of Music.
- Nettl Bruno. (1964). **Theory and Method of**
Ethnomusicology. (Mimeographed).